

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2021 – Volume 30, Issue 5, pp. 75–87
<http://doi.org/10.18352/jsi.709>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Collin den Braber is docent Social Work bij Avans
Hogeschool Breda en lid van het Nederlands Vlaams
Netwerk voor de toepassing van de capabilitybenadering
in het sociaal domein. Hij doet promotieonderzoek bij
UTwente en HAN naar het politiserend handelingsvermogen
van sociaal werkers in tijden van crises.
E-mail: cpr.denbraber@avans.nl

Kristel Driessens is hoofd van het Expertisecentrum
Krachtgericht Sociaal Werk, coördinator van Bind-
Kracht aan de Karel de Grote Hogeschool Antwerpen
en hoofddocent in de Master Sociaal Werk van de
Universiteit Antwerpen. Ze publiceerde talrijke boeken,
hoofdstukken en artikels over armoede en kwaliteitsvolle
hulpverlening, en over sociaal werk onderzoek.
E-mail: kristel.driessens@kdg.be

Leonie le Sage is lector Professionele Identiteit van de
sociaal werker aan Hogeschool Rotterdam en bestuurslid
van het Landelijk Opleidings Overleg Social Work.
E-mail: l.f.le.sage@hr.nl

Correspondence to: Collin den Braber

E-mail: cpr.denbraber@avans.nl

Category: IWO

**NAAR MEER DIALOGISCH WERKEN
IN TIJDEN VAN CRISIS. EEN
PLEIDOOI VANUIT OPLEIDINGEN
SOCIAAL WERK
SOCIAL DIALOGUE IN TIMES OF
CRISIS. A PLEAD FROM SOCIAL
WORK EDUCATORS AND STUDENTS**

**COLLIN DEN
BRABER, KRISTEL
DRIESENS,
LEONIE LE SAGE**

SAMENVATTING

Op 10 juni 2021, meer dan een jaar na de uitbraak van COVID-19 in Europa, heeft de redactie van het Journal of Social Intervention een panelgesprek georganiseerd over de lessen die opleidingen sociaal werk trekken uit de coronacrisis. Studenten, docenten en leidinggevendenden van sociaal werk opleidingen in Nederland en Vlaanderen blikten in dit gesprek kritisch terug op de ontwikkelingen in de opleidingen in deze bijzondere tijden en keken hoopvol vooruit naar wat we hieruit kunnen leren voor de toekomst. De snelle omschakeling naar digitaal onderwijs, de zorg voor de kwaliteit van het onderwijs en het welzijn van de studenten werden positief gewaardeerd. Maar in tijden van crisismanagement verliest men de essentie van het sociaal werk soms uit het oog: het belang van fysieke contacten en nabijheid, en vooral de democratische processen van co-creatie van opleiding, professionele praktijk en samenleving. Het dialogisch werken als eigenheid en kracht van het sociaal werk is volgens de panelleden te weinig geprofileerd in deze crisistijden. Die specifieke bijdrage van het sociaal werk zichtbaar maken, is een aandachtspunt voor de toekomst.

TREFWOORDEN

Dialogisch werken, COVID-19, opleidingen sociaal werk, crisismanagement, democratisch sociaal werk

ABSTRACT

On the 10th of June 2021, more than a year after the outbreak of COVID-19 in Europe, the editorial team of the Journal of Social Intervention organized a panel discussion about the lessons learned by Social Work educators and students during the COVID-19 crisis. Lecturers, students and managers in Flanders and The Netherlands reflected on the educational developments in these special times and were hopeful looking forward to the future. The quick transition to digital education, ensuring the quality of education and the wellbeing of students were positively reviewed. But in times of crisis one sometimes lost sight of the essence of social work: the importance of physical contact and proximity and especially the democratic processes of co-creation in schools, professional practice and society. Social dialogue as signature strength of the social work profession was little presented in times of crisis. The panel discussion resulted in a plea for social dialogue which has to be a focus for the future.

KEYWORDS

Social dialogue, COVID-19, social work education, crisis management, democratic social work

Het gesprekspanel

- **Leonie Le Sage**, gespreksleider, lector Professionele Identiteit van de Sociaal Werker Hogeschool Rotterdam.
- **Jasper Desmedt**, student Sociaal Werk aan de Arteveldehogeschool te Gent. Auteur van het artikel *Studenten Sociaal Werk: Opleiding heeft te weinig oog voor de sociale crisis* (2020).
- **Veerle van Gestel**, opleidingshoofd Sociaal Werk aan de Karel de Grote Hogeschool te Antwerpen.
- **Ria Jaspers**, manager Kennisnetwerk Social Work bij Hogeschool Saxion te Enschede. Bestuurslid van het Landelijk Opleidings Overleg Social Work.
- **Elke Plovie**, onderzoeker en docent rond burgerschap en participatie aan de Hogeschool UC Leuven-Limburg. Co-auteur van het artikel *Solidariteit: wie ze het meest nodig heeft, krijgt ze het minst* (2020).
- **Manisha Ramdajal**, student Social Work Hogeschool Rotterdam. Deelnemer keuzevak Student Voice rond het thema de Inclusieve klas.
- **Maartje Vermeer**, docent Social Work en lid van het Lectoraat Jeugd, Gezin en Samenleving, Avans Hogeschool te Breda. Medewerker GET-lab, gericht op technologie in zorg en welzijn.

INLEIDING

Aan het begin van hun artikel in dit themanummer van het Journal of Social Intervention roepen Truell & Banks (2021) op om op basis van de ervaringen tijdens de COVID-19 crisis de kernwaarden van het sociaal werk te herwaarderen, als uitgangspunt voor de creatie van een nieuwe eco-sociale wereld. Met de organisatie van een panelgesprek over de lessen voor het sociaal werk onderwijs in Vlaanderen en Nederland is aan deze oproep gehoor gegeven. Studenten, docenten, onderzoekers en leidinggevenden zijn in juni 2021 online bij elkaar gekomen om ervaringen met COVID-19 met elkaar te delen en om te reflecteren over een betere opleiding en een sterker sociaal werk.

Het panelgesprek startte met een terugblik naar de situatie van ruim een jaar geleden toen hogescholen en het werkveld geconfronteerd werden met opeenvolgende periodes van lockdown. Hoe kijken de panelleden terug op die tijd? Wat waren de belangrijkste aandachtspunten in het onderwijs? Wat zagen de panelleden in het werkveld gebeuren? Hoe hebben sociaal werkers zich maatschappelijk geprofileerd? Op basis van deze ervaringsuitwisseling worden in dit artikel de belangrijkste lessen voor de toekomst van de sociaal werk opleidingen geformuleerd.

Het panelgesprek heeft zich toegespitst op drie thema's: de impact van COVID-19 op het onderwijs, de gevolgen voor de relatie met het werkveld en de stem van het sociaal werk in het maatschappelijke debat.

CRISIS IN HET ONDERWIJS

Snelle omschakeling

De coronacrisis, met de lockdown en schoolsluiting in maart 2020, kwam voor alle hogescholen onverwacht snel. Het gebeurde "hectisch en plots". Wat betreft inhoud en organisatie van het onderwijs waren de hogescholen hier niet op voorbereid. Een enkeling had een cursus Teams gevolgd, voor de grote groep docenten en studenten gold echter dat online onderwijs en online samenwerking met collega's en studiegenoten nieuw was.

De panelleden keken met trots en waardering terug op de omschakeling die opleidingen hebben gemaakt: het curriculum en de begeleiding werden in snel tempo, binnen een week, omgezet in online varianten. Vanuit ondersteunende diensten werden trainingen in online onderwijs aangeboden. Middels beeldbellen werd contact gezocht met de studenten. Evaluaties van studenten tonen dat zij, na al deze ingrepen, het onderwijs nog steeds positief waardeerden.

Voor bepaalde studentgroepen, bij wie het reguliere onderwijsprogramma niet goed aansloot, zorgde de omslag naar digitaal onderwijs zelfs voor meer mogelijkheden. "Een topsport student kan nu vanaf heel de wereld les volgen", stelde een van de panelleden. Verder zochten studenten elkaar in toenemende mate online op voor peer feedback en andere uitwisseling.

De grootste problemen ontstonden bij de praktijkstages of -opdrachten. Hoe een stage of afstudeeronderzoek te continueren wanneer de praktijkplek de deuren sluit? Voor sommige activiteiten waren betere oplossingen te verzinnen dan voor andere: "Online activiteiten ontwikkelen voor peuters is bijna niet te doen", stelde een betrokken studente. Dit betekende vaak dat beoordelingscriteria werden aangepast, wat "de druk wat van de ketel" haalde, met het oog op de studievoortgang.

Ook de leidinggevendenden in het panel waren overwegend positief over de snelle omschakeling naar digitaal werken in het onderwijs, zij stelden dat "de communicatie nu eigenlijk veel sneller en efficiënter was" en "er veel meer online kon dan we dachten". De mogelijkheden die online onderwijs biedt voor begeleiding op maat en efficiëntere communicatie, werden erg gewaardeerd door de panelleden en daarom gezien als blijvend.

Fysiek contact

Tegelijkertijd werd door het panel vastgesteld dat de kwaliteit van het onderwijs te lijden had onder het gebrek aan fysiek contact met de studenten. Het was lastig om online een relatie op te bouwen met studenten, vooral met de nieuwe eerstejaars. Activerend onderwijs, begeleiding van een collectief in plaats van de individuele student, samenwerking tussen de studenten in het onderwijs, het juist op elkaar inspelen, zien hoe studenten erbij zitten en gezamenlijk evalueren van het onderwijs, bleken moeilijk online te realiseren. Relaties tussen studenten zijn belangrijk voor hun socialisatie als student en voor de ontwikkeling van hun professionele identiteit. Een student uit het panel heeft “geen eenheid gevoeld (...). Ik had het gevoel dat ik het alleen deed”, waarop de andere student aanvulde “Ik heb tijdens de beginjaren van mijn studie vrienden gemaakt, met hen een professionele identiteit ontwikkeld. Dat missen de eerstejaars van nu”.

Veel opleidingen in het hoger onderwijs maakten de keuze om de praktijklessen wel fysiek aan te bieden, zoals kunstvakopleidingen en het laboratoriumonderwijs. Maar de praktijklessen van de sociale opleidingen, denk aan gespreksvaardigheden of de-escalerend werken, werden niet op alle hogescholen fysiek uitgevoerd. Soms werden ze online gegeven en getoetst. Ondanks dat online meer kon dan eerder voor mogelijk werd gehouden, is de algemene opvatting binnen het panel dat dit een miskennis was van het belang van fysiek contact voor de sociale opleidingen. Volgens een leidinggevende “hadden we ons sterker moeten profileren om die ruimte te krijgen. Je kunt wel online vaardigheidslessen geven, maar dit is niet hetzelfde als fysiek”. Sociale opleidingen hadden creatiever kunnen omgaan met de mogelijkheden die er wel waren.

Dialogisch werken in het onderwijs

Een ander punt van kritiek ligt in het verwaarlozen van het dialogisch werken in tijden van crisis. Kenmerkend voor sociaal werkopleidingen is het ‘samen school maken’. Dialoog is belangrijk in de opleiding: dialoog tussen studenten onderling, tussen studenten en docenten, dialoog met het werkveld en met maatschappelijk kwetsbaren. Samen professionaliteit opbouwen en samen sociaal werker worden, dat is de doelstelling van de opleiding.

Eigen aan de opleiding sociaal werk is ook de zorg voor elkaar. Die zorg is onmiddellijk opgenomen bij de start van de coronacrisis. Studenten werden gecontacteerd, opgebeld, de lessen konden blijven doorgaan en de opdrachten en beoordelingscriteria werden aangepast. De studenten in het panel geven aan dat zij die zorg gewaardeerd hebben. Er werd snel en zorgzaam gehandeld, het schoolbestuur nam crisismaatregelen, de docenten pasten hun leerstijl aan.

NAAR MEER DIALOGISCH WERKEN IN TIJDEN VAN CRISIS

Schaduwzijde is dat de zorg een overwegend paternalistisch karakter had. Er werd vaak over de hoofden van de studenten heen beslist. Er bleek in de crisistijd minder ruimte voor dialoog, voor inspraak en participatie. Studenten voelden zich betrokken bij het werkveld, hadden ideeën om naar buiten te treden, wilden zich inzetten in de praktijk, zich engageren in het omgaan met deze grote maatschappelijke uitdagingen. Maar daar bleek binnen de setting van het gestructureerde onderwijs te weinig ruimte voor, enkel in de vrije tijd konden studenten hun betrokkenheid vormgeven. Verschillende panelleden reflecteerden hierover en bevestigden elkaar in deze analyse. Sociaal werk (onderwijs) staat voor het in de praktijk brengen van democratische waarden, voor dialogisch werken, het samen uitdenken en ondernemen van acties. Ook, of juist in tijden van crisis is het belangrijk om vanuit het sociaal werk deze waarden te blijven uitdragen in het onderwijs en in de praktijk. En daar zijn kansen blijven liggen.

De toekomst van online onderwijs

Blended learning, in de betekenis van een doordachte, geïntegreerde combinatie van onderwijs op locatie (ook wel: face-to-face) en online onderwijs (De Bruijn-Smolters & Prinsen, 2021) zal na de crisis blijven, zo is de overtuiging van het panel. Bij de burgers zal het gebruik van digitale middelen blijven bestaan en verder toenemen, wat aansluiting vanuit het sociaal werk vereist, en dus van de sociale opleidingen. Met initiatieven als *Expeditie Sociale Technologie* van het Lectoraat Jeugd, Gezin & Samenleving van Hogeschool Avans (2020) slaan praktijk, onderwijs en onderzoek de handen ineen om succesvolle digitale praktijken te ontwikkelen en kennis hierover te verspreiden.

Zeker gezien de werkdruk van professionals, moeten online mogelijkheden meegenomen worden in het curriculum. "Ook in het sociaal domein ondersteunt technologie ons", stelde een leidinggevende. Dit vraagt echter wel om grote aanpassingen van het huidige onderwijs op meerdere niveaus, denk aan de IT-infrastructuur en vastgoedstrategie, onderwijsleiderschap in een digitale transitie, verdere professionalisering van docenten en rekening houden met 'readiness' van studenten als het gaat om digitale vaardigheden en zelfregulerend leren (De Bruijn-Smolters & Prinsen, 2021).

In blended learning blijft fysiek contact tussen docent en studenten, en tussen studenten onderling, onmisbaar voor het creëren van een optimale leeromgeving, om studenten de mogelijkheid te geven onderling banden op te bouwen en een gezamenlijke en individuele professionele identiteit te ontwikkelen. Het is essentieel om in het sociaal onderwijs studenten die mensgerichte vaardigheden te leren, die nodig zijn in de beroepspraktijk.

Flexibiliteit en wendbaarheid zijn grote deugden gebleken voor sociale opleidingen in het omgaan met deze crisis, inclusief de adaptatie van online onderwijs en het zoeken naar creatieve mogelijkheden om de ontwikkeling van studenten te stimuleren. Maar daarnaast is profilering van de sociale opleidingen en het beroep sociaal werk, gericht op het in praktijk brengen van democratische waarden, belangrijk gebleken. Het dialogisch werken is wat sociaal werk opleidingen als eigenheid, *juist* ook in crisistijden, moeten blijven uitdragen, binnen de eigen opleiding en naar het crisismanagement op hoger niveau. Wat hebben studenten nodig, wat heeft het werkveld nodig? In samenspraak vorm geven aan aanpassingen en oplossingen, is immers de kracht en leidraad van het sociaal werk.

RELATIE ONDERWIJS EN WERKVELD

Digitaal sociaal werk

Het verzorgen van onderwijs is de kernopdracht voor de opleidingen sociaal werk. In de crisis lag de eerste focus dan ook op zorg voor de kwaliteit van het onderwijs, het afwerken van het leerplan, het behalen van de leerdoelen en het verminderen van de druk voor de studenten. Maar wat zijn de implicaties van de crisis voor de samenwerking met het werkveld? Wat brengt zo een grote maatschappelijke omwenteling in het werkveld teweeg? Hoe reageren sociaal werkers op de crisis? “Die reflectie heb ik gemist in mijn opleiding”, zo stelde een panellid, bachelorstudent Sociaal Werk. Ook andere panelleden stelden zich de nodige vragen bij de neiging van de opleidingen om zich tijdens de crisis vooral naar binnen te richten. Een docent-onderzoeker gaf aan dat er te weinig aandacht ging naar wat er leefde in het werkveld. “Ik vond dat we de verbinding naar buiten moesten bewaken, omdat het werkveld onze schatkist is en ik had al veel signalen gehoord dat het moeilijk was”.

In het werkveld werden nieuwe vragen zichtbaar en werden nieuwe initiatieven ontwikkeld voor sociale ondersteuning binnen de beperkingen van de lockdown en de anderhalvemeter-samenleving. Zo wensten ouders online contact met de kleinkinderen en studenten hielpen hen daarbij. Cliëntervaringen met online hulpverlening waren vaak positief, positiever dan van hulpverleners zelf. Wat hierin meespeelt, is dat online hulp minder ingrijpend is in het dagelijkse leven dan bijvoorbeeld een intensief of frequent bezoek van een professional aan huis.

Opleidingen hadden al voor de coronacrisis in het curriculum aandacht voor digitaal sociaal werk, denk aan onderwerpen zoals domotica, e-health, online hulpverlening en digitale veiligheid. Ook publicaties zoals *Sociaal werk in de digitale samenleving* van Marcha Hartman-van der Laan

NAAR MEER DIALOGISCH WERKEN IN TIJDEN VAN CRISIS

(2019) of *Digivaardig sociaal werk* van Hans Versteegh (2019) laten zien dat er al langere tijd belangstelling was voor deze ontwikkeling.

Vanuit de opleidingen en kenniscentra werd hier op ingespeeld. Een docent-onderzoeker gaf aan: "We hebben kennis gebundeld en via webinars, podcasts of een app teruggegeven aan de praktijk". Er is meer aandacht gekomen voor de mogelijkheden om beschikbare kennis via digitale middelen te delen.

Het sociaal werk gaat door

Waar er aanvankelijk gevreesd werd voor de gevolgen van de crisis voor de praktijkstages, zijn ze door veel opleidingen toch gecontinueerd. Het werkveld heeft daarvoor nadrukkelijk haar waardering laten blijken. Een opleidingshoofd vertelde hoe zij in overleg ging met een van de toonaangevende virologen, die stimuleerde om het veldwerk door te zetten. Zo zijn in residentiële instellingen die getroffen werden door een uitbraak van het virus, studenten gaan helpen. Daarmee werden veel bestaande verbanden tussen het onderwijs en het werkveld voortgezet en versterkt.

In het werkveld zelf zagen de panelleden twee stromingen ontstaan. Enerzijds sloten - vooral grotere - organisaties de deuren en werkten sociaal werkers alleen nog online en of op afspraak. Dat bleek echter drempelverhogend te werken voor heel wat kwetsbare burgers. Anderzijds trokken sociaal werkers van vaak kleinere organisaties letterlijk de straat op. Zij organiseerden wandelgesprekken met jongeren, leverden voedselpakketten aan huis en informeerden mensen tot aan de voordeur over COVID-19 in meerdere talen. Met dergelijke eigen initiatieven en het ondersteunen en faciliteren van nieuwe burgerinitiatieven konden sociaal werkers in verbinding blijven met mensen die het moeilijk hadden.

Solidariteit

Naast de noodzakelijke ondersteunende overheidsmaatregelen die de logica van de passieve, geïnstitutionaliseerde, 'koude' solidariteit volgden, ontpopten er immers veel burgerinitiatieven in de vorm van 'warme', actieve en informele solidariteitspraktijken (Hermans, 2021; Trappenburg, 2020). De panelleden benoemden tal van initiatieven waarin studenten en docenten participeerden als vrijwilligers: ze bouwden mee aan een lokaal solidariteitsfonds, boden ondersteuning in de speciaal opgerichte dagopvang voor daklozen, traden op als begeleider in zomerscholen of residentiële centra. "Heel wat studenten zijn digimaatje geworden van ouderen. Ze hielpen ouderen om digitaal vaardig te worden", zo stelde een docente. Dit waren

belangrijke opportuniteiten om de verbinding tussen de school en het werkveld te versterken. In het ondersteunen van dergelijke burgerinitiatieven demonstreerden sociaal werkers hun maatschappelijke meerwaarde: ze faciliteerden, stuurden mee vanuit de kernwaarden van het sociaal werk en hadden specifieke aandacht voor het bereiken van de meest kwetsbaren. Want snel werd duidelijk dat het coronavirus niet iedereen in gelijke mate trof en dat maatschappelijk kwetsbaren meer sociale uitsluiting ervaarden en de zwaarste economische slachtoffers van de crisis werden (Plovie, Debruyne, Schrooten, & Thys, 2020; Tonkens, 2020).

Kracht van het sociaal werk

De panelleden gaven aan dat de wendbaarheid en veerkracht van heel wat sociaal werkorganisaties indrukwekkend waren. Dat bleek uit diverse enquêtes en onderzoeken die hierover gevoerd zijn (Plovie & Heylen, 2020; Raeymaeckers, Laevaert, Huyghe, & Vints, 2020; Truell & Banks, 2021). Er werd door bestuurders en professionals snel en daadkrachtig gehandeld. Echter, ondanks de intentie om goed te doen, werden cliënten vaak overbeschermd. Net als in de snelle omschakeling naar digitaal onderwijs, constateerden panelleden hier een democratisch tekort bij crisisinterventies. De sociaal werkers en instellingen beslisten over cliënten zonder eerst met hen in dialoog te gaan. En dat laatste is net de kracht en eigenheid van sociaal werk. Sociaal werkers vertrekken vanuit het cliëntperspectief, hebben oog voor wat de betrokkenen nodig hebben en weten dit samen te vertalen naar oplossingen of passende interventies. Waarden van gelijkwaardigheid, democratie en rechtvaardigheid zijn daarbij leidend.

Wat ook duidelijk werd in deze periode was het belang van nabij werken. Er waren studenten en docenten die opriepen om wat meer buiten de lijntjes te denken. Zich opsluiten achter de computer om artificiële oefeningen te maken, werd niet geapprecieerd. Studenten wilden aan de slag en leren in de praktijk, op basis van wat mogelijk en nodig was in deze periode vol uitdagingen voor het sociaal werk. "Laat ons ouderen in eenzaamheid bellen en zo onze gesprekstechnieken oefenen, om dan samen de ervaringen te bespreken en erover te reflecteren." Studenten wilden zich beroepsmatig kunnen ontwikkelen via het gericht inzetten van hun engagement. Volgens een student in het panel lijken daarvoor niet alle kansen benut.

Perspectief voor de toekomst

Reflecterend op deze ervaringen met het werkveld, ziet het panel kansen om samen met de betrokken onderzoeks- en expertisecentra, de opleidingen en het werkveld, nader te onderzoeken

NAAR MEER DIALOGISCH WERKEN IN TIJDEN VAN CRISIS

welke bewegingen er in een crisis op gang komen. Wat zijn werkzame elementen en hoe zijn die ook in andere crisissituaties in te zetten? In tijden van crisis is het belangrijk om tot de kern te komen, om te focussen op wat er toe doet. Hoe kunnen sociaal werkers burgerinitiatieven initiëren of ondersteunen? Doen zij dat online of door fysieke hulpverlening? De keuzes die gemaakt worden, zijn altijd gericht op het beschermen en bevorderen van het sociaal functioneren en de kwaliteit van de samenleving. Samen met het werkveld kunnen sociaal werk opleidingen bijdragen aan het versterken van zorgzame buurten op basis van gesprekken met bewoners en andere betrokkenen. Sociaal werkers zijn opgeleid om deze dialoog te voeren en het is op basis daarvan dat studenten sociaal werk een bijdrage kunnen leveren om de aanpak van de crisis op de juiste sociale koers te houden. Luisteren naar burgers of cliënten, vertrekkend vanuit hun noden en prioriteiten, samen samenleving maken ook in crisistijden, is de kracht van sociaal werk.

DE STEM VAN SOCIAAL WERK IN HET MAATSCHAPPELIJK DEBAT

In december 2020 plaatste het Nederlandse kennisinstituut Movisie de oproep #Samensterker als reactie op gebeurtenissen die als splijtzwam kunnen werken in de samenleving zoals terroristische aanslagen en COVID-19. Er wordt in deze oproep gepleit voor een maatschappelijke dialoog waarbij ingezet wordt op een open, vrije en tolerante samenleving, waarin verschillende perspectieven ruimte krijgen en met elkaar verbonden raken. Op welke manier hebben opleidingen sociaal werk gestalte gegeven aan de dialoog over de gevolgen van COVID-19 voor het onderwijs én over de maatschappelijke betekenis van het sociaal werk in tijden van crisis?

In het panelgesprek werd ongenoegen geuit over de aard van de crisisinterventies, die vanuit overheid, onderwijs en instellingen gepleegd werden. Vaak ging het om vrijheidsbeperkende maatregelen, die niet werden doorgesproken met de betrokkenen. De panelleden bepleitten, aansluitend op de oproep van Movisie, dat een democratisch proces vraagt om een meerstemmig gesprek waarin burgers, professionals en bestuurders samen op zoek gaan naar een gedeeld perspectief op de aanpak van de crisis. Sociaal werkers zijn opgeleid om een dergelijke maatschappelijke dialoog te initiëren.

In de debatten over de aanpak van de coronacrisis leken de sociaal werkers evenwel de grote afwezigen. In de eerste fase kwamen vooral de inzet van gezondheidswerkers en leerkrachten in beeld, naast de noden van middenklasse gezinnen die problemen kregen met het gedwongen thuis werken en leren. Een panellid gaf aan dat in de tweede lockdown de maatschappelijke problemen meer naar boven kwamen: de toenemende armoede en ongelijkheid, het oplopende geweld in gezinnen, de psychische problemen. Er kwam een erkenning voor de *samenlevingscrisis*. Maar

ook dan bleven sociaal werkers buiten beeld. "Het sociaal werk heeft een kans laten liggen om zich te profileren in deze samenlevingscrisis". De wendbaarheid en veerkracht van vele sociaal werkorganisaties werd duidelijk in verschillende onderzoeken, maar werd in de media onderbelicht. De bijzondere waarde van het sociaal werk in de coronacrisis bleef zodoende voor velen onzichtbaar. Sociaal werkers gingen naar maatschappelijk kwetsbaren toe, vertaalden informatie op maat, zij gingen met burgers in dialoog over hun noden en dachten samen met hen haalbare oplossingen uit en brachten die in de praktijk. Deze bijdrage is essentieel, ook in crisismanagement.

Op het moment dat sociaal werkers de nodige erkenning missen voor de sociale aspecten van de crisis en de unieke waarde van hun professie om deze problemen aan te gaan, vraagt dit om een meer activistische houding waarin zij hun professionele (eigen)wijsheid publiekelijk in stelling weten te brengen. Volgens verschillende panelleden kan het onderwijs daarin een stimulerende rol spelen door studenten te leren hoe ze politiserend en indien nodig activistisch kunnen werken.

GELEERDE LESSEN

Het panelgesprek werd afgesloten met de vraag welke drie belangrijke lessen de opleidingen Sociaal Werk meenemen uit de crisis van het afgelopen jaar.

Les één is dat de opleidingen aandacht dienen te besteden aan verbinding en de 'sense of belonging'. Studenten en docenten willen zich verbonden voelen met elkaar, met de opleiding en met het beroep sociaal werk. Opleidingen dienen daarbij de psychosociale gevolgen van een crisis niet te onderschatten en deze met studenten te bespreken. Bij studenten is er behoefte aan duidelijkheid en een betrokken begeleiding. De studenten uit het panel doen de suggestie dat docenten vaker aan studenten vragen hoe het met ze gaat, hoe zij de crisis ervaren en of de docent iets voor ze kan betekenen. Het is belangrijk om samen te reflecteren hoe ze in deze tijden met elkaar goede sociaal werkers kunnen worden.

Voor een goede verbinding met elkaar speelt technologie in deze tijd een onmisbare rol, maar de behoefte aan fysiek menselijk contact blijft sterk aanwezig: verbale en non-verbale communicatie, dialoog en oefenen in de praktijk zijn van essentieel belang, ook in crisistijden. Daarbij dienen de opleidingen zich niet alleen te beperken tot een verbinding van studenten en docenten met elkaar en met de opleiding, maar zich ook te richten op de verbinding met het werkveld door samen individuele mensen en gemeenschappen te ondersteunen.

NAAR MEER DIALOGISCH WERKEN IN TIJDEN VAN CRISIS

De tweede les is dat sociaal werk opleidingen zich flexibel en wendbaar dienen op te stellen bij het vormgeven en uitvoeren van het onderwijs in tijden van crisis. Dit betekent dat studenten en docenten zich niet krampachtig blijven vastklampen aan bestaande vakinhouden en leerplannen, maar de ruimte krijgen om vragen te stellen over de relevantie van het programma en de essentie van het beroep in zulke bijzondere tijden. Daarbij kunnen de opleidingen sociaal werk studenten en docenten nadrukkelijk, bottom-up, betrekken bij het zoeken naar oplossingen in het onderwijs en het werkveld.

De derde les is wat een leidinggevende uit het panel de 'sociologische component' noemt; het onderzoeken van de vraag wat er precies gebeurt tijdens een crisis in de samenleving. Een crisis roept vragen op over het sociaal functioneren en de sociale kwaliteit van de samenleving, hoe zich dat vormt en ontwikkelt en hoe deze ontwikkelingen geagendeerd worden. De panelleden bepleiten dat studenten sociaal werk tijdens de opleiding leren hoe zij de "noden van mensen kunnen vertalen en politiserende acties op poten zetten". Daartoe dienen sociaal werk opleidingen meer aandacht te besteden aan politisering en activisme. Een docent-onderzoeker voegt daar aan toe dat op maatschappelijk niveau, vergeleken met leraren en verpleegkundigen, het leek alsof sociaal werk er niet toe deed in het aangaan van de crisis. Dus, concludeerde het panel, naast de aandacht voor politisering en activisme in het onderwijs en in de praktijk, is nodig dat sociaal werkers zichzelf en hun werk duidelijker laten zien. Opleidingen sociaal werk kunnen zich meer inzetten om op maatschappelijk niveau de betekenis van het sociaal werk zichtbaar te maken en duidelijk te maken dat het sociaal werk net een essentiële bijdrage te leveren heeft in crisistijden, vanuit de zorg voor de meest kwetsbaren en het in de praktijk brengen van democratische dialogische processen.

REFERENTIES

- de Bruijn-Smolters, M., & Prinsen, F. (2021). *Hoe bind je studenten met blended. Leren voor studentsucces?* Kenniscentrum Talentontwikkeling. Gepubliceerd op 23 maart 2021. <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/hoe-bind-je-studenten-met-blended-leren-voor/255dacc6-0d48-491a-90ab-4ff9b239452e/>.
- Desmedt, J. (2020). Studenten sociaal werk: 'Opleiding heeft te weinig oog voor sociale crisis'. *Sociaal.net*. Gepubliceerd op 2 november 2020. <https://sociaal.net/opinie/studenten-sociaal-werk-opleiding-te-weinig-oog-voor-sociale-crisis/>.
- Hartman-van der Laan, M. (2019). *Sociaal werk in de digitale samenleving*. Amsterdam: Coutinho.

- Hermans, K. (2021). Sociaal werk en solidariteit tijdens de eerste fase van de Covid-19 pandemie in Vlaanderen. *Journal of Social Intervention*. <http://doi.org/10.18352/jsi.700>.
- Lectoraat Jeugd, Gezin en Samenleving, Hogeschool Avans. (2020). *Expeditie Sociale Technologie. Rapportages van het inventarisatie-onderzoek Expeditie Sociale Technologie*. Gepubliceerd op november 2020. <https://magazines.avans.nl/gids-expeditie-sociale-technologie/voorpagina>.
- Movisie. (2020). Oproep voor blijvende inzet op open en respectvolle samenleving. *Movisie*. Gepubliceerd op 29 december 2020. <https://www.movisie.nl/artikel/oproep-movisie-blijvende-inzet-open-respectvolle-samenleving>.
- Plovie, E., & Heylen, L. (2020). Buurtzorg in crisistijd: Wie al heeft, zal nog meer krijgen. *Sociaal.net*. Gepubliceerd op 9 juli 2021. <https://sociaal.net/achtergrond/buurtzorg-in-crisistijd-wie-al-heeft-zal-nog-meer-krijgen/>.
- Plovie, E., Debruyne, P., Schrooten, M., & Thys, R. (2020). Solidariteit: wie ze het meest nodig heeft, krijgt ze het minst'. *Sociaal.net*. Gepubliceerd op 26 maart 2021. <https://sociaal.net/opinie/wie-solidariteit-meest-nodig-heeft-krijgt-het-minst/>.
- Raeymaeckers, P., Laevaert, T., Huyghe, K., & Vints, H. (2020). Corona raakt kern van sociaal werk: Organisaties passen zich razendsnel aan. *Sociaal.net*. Gepubliceerd op 20 maart 2020. <https://sociaal.net/achtergrond/corona-raakt-kern-sociaal-werk/>.
- Tonkens, E. (2020). Corona als grote gelijkmaker. *Binnenlands Bestuur*. Gepubliceerd op 15 juli 2020. <https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/evelien-tonkens-corona-als-grote-gelijkmaker.13877684.lynkx>.
- Trappenburg, M. (2020). Corona-solidariteit gaat ons niet redden. *Sociale Vraagstukken*. Gepubliceerd op 8 oktober 2020. <https://www.socialevraagstukken.nl/corona-solidariteit-gaat-ons-niet-redden/>.
- Truell, R., & Banks, S. (2021). From ethical challenges on the social work frontline to joint action for new eco-social world, *Journal of Social Intervention*. <http://doi.org/10.18352/jsi.699>.
- Versteegh, H. (2019). *Digivaardig sociaal werk*. Houten: Bohn Stafeu van Loghum.